

blém je zde chápán u 26 % jako „velmi vážný“ a u 41 % jako „vážný“. Česko-německý problém je chápán jako problém Česko-Německo a jako problém Česko-sudetští Němci. Prvý je považován za řešitelný i v celoevropském kontextu, druhý je považován za uzavřený, jak vyplynulo i z jiných souvislostí.

Na předchozí příspěvky volně navazuje studie F. Zicha *Postoje obyvatel pohraničí k příslušníkům jiných národů a etnických skupin*. Uvádějí se výsledky šetření o vztahu k nadřazeným jiných etnik, o ochotě bydlet v obci s příslušníky jiných národností, o souhlasu s přistěhovalectvím příslušníků jiných národností, o vstupu osoby jiné národnosti do rodiny např. sňatkem apod. Obyvatelé pohraničí mají k Němcům „až překvapivě pozitivní postoje“ a značně kriticky se staví k vlastnímu národu. Mezi rokem 1991 a 1994 se sice postoje mírně posunuly (větší kritičnost k Němcům, vyšší hodnocení Čechů), ale celkově lze postoje označit za validní. Průzkumy nepotvrdily „český nacionalismus“.

Recenzovaná publikace je cenným přínosem k poznání česko-německých vztahů. Vyšla sice před přijetím česko-německé deklarace (1997), ale promítají se v ní všechny otázky, které před jejím přijetím byly tak složitě projednávány. Zaujímá zdrženlivé stanovisko k požadavkům Sudetoněmeckého krajanského sdružení, i když je přirozeně odmítá. Je psána v jiném duchu než např. *Nesmířenost a nesmiřitelnost německé politiky* D. Plichty (1996), který upozorňuje na dvojakost německého přístupu k česko-německým vztahům a záměrné neurčitosti postojů, ale také v jiném duchu než např. studie L. Jelínka *Dokončeme přerod od ustrašené země v moderní, sebevědomý stát – NATO, EU a čára za naši minulostí* (LN 8. srpna 1997), která nabádá k převýchově českého obyvatelstva k evropské euforii. Ústecký kolektiv zpracoval současnou politickou, ekonomickou a psychickou situaci obyvatelstva českého pohraničí s pozitivní objektivitou. Předpokládá se pokračování plánovaného úkolu.

Alois Andrlé

Harrie Salman: Evropa v novém světle

Praha, Eós 1994, 202 s.

Recenzovaná kniha otevřeně odhaluje známé i „dobře utajené“ neduhy tzv. západní civilizace. Autor je Holanďan, dobře obeznámený se středo-evropskou problematikou a zcela konkrétně i s naší českou historií.

Ústředním tématem práce je fenomén středoevropské kultury (Střední Evropu chápe spíše kulturně než geograficky, zahrnuje do ní občas i severní Itálii a Skandinávii). Salman se hlásí k *esoternímu křesťanství*, ovlivněnému keltskými mýty.

Dílo rozdělil takto: I. díl: *Vývoj evropské kultury*; II. díl: *Evropská kultura ve 20. století*; III. díl: *Evropská kultura jako střed mezi Východem a Západem*. Kniha je uvedena zasvěceným *Předznamenáním* Zdeňka Neubauera.

Autor se staví za nové, *duchovní* vědomí nerozdělené Evropy. Jde o alternativu k dominujícím formám tzv. *západního materialismu*. Autor pokládá za nutné zdůraznit, že na rozdíl od východního totalitarismu je západní materialismus méně transparentní. Sám totalitaris-

mus nechápe izolovaně od *instrumentálního* myšlení dnešního technicky ovladatelného světa.

Široce podaný historický vývoj Evropy jsme nuceni omezit na několik autorových dobrých či špatných postřehů. Svobodné myšlení a sociální solidarita byly v Evropě údajně „poničeny“ arabským vlivem, vedoucím jak k fatalismu, tak k ovladatelnému společenskému řádu, podléhajícímu moci a holému násilí. Problematické byly i důsledky reformace a francouzské revoluce. Reformace nebyla dovršena – sama podléhala vládyčtivým tendencím a posléze byla částečně rozbita třicetiletou válkou a protireformací. Francouzská revoluce vyústila ve státní centralismus a imperialismus. Její myšlenky a ideály byly znehodnoceny *materialistickou* interpretací, vedoucí posléze k představě, že člověk je produktem poměrů. Organický přístup renesance ustoupil mechanickému.

Za pozitivní jev středoevropského vývoje pokládá Salman vznik svobodných měst a jejich spolků (např. Hansy) s jejich samosprávným zřízením, akcentujícím občanskou solida-

ritu. Kladně hodnotí i německé osvícenství (Herder) a klasicko-romantické období. Vysoce hodnotí postavu *Goetha*, který údajně pojímal sociální otázky na základě sounáležitosti s přírodou a neideologické společenské zkušenosti. Autor si velmi váží i tradičního ruského spiritualismu, který je ovšem třeba spojit se středoevropskou kulturou.

Střední Evropa si přes mocenskou politiku Habsburků a selhání německého národa v souvislosti s bismarckovsko-vilémovským mocenským sjednocením Německa nadále udržovala cenné sociální a duchovní impulsy. Ty byly ovšem zmařeny 20. stoletím, kdy od 30. let střední Evropa přestala fakticky *existovat*.

20. století je v knize chápáno jako *rozplynutí nadějí*. Vedle období válek a totalitních režimů trvalo i v demokratických zemích poručnickování státu a ekonomiky vůči občanům. Cesty technokracie směřovaly a směřují k podřízení člověka stroji či neosobní byrokracii (Salman přitom kritizuje sociologii *M. Webera* a jeho „Herrschaftsprinzip“). Odmítá americké pojetí svobody jako „mít vlastní prostor, kam jiný nevstoupí“. Svoboda je podle něho následováním *vnitřního hlasu*, *odpovědností* za ostatní lidi a celou společnost. Salman doporučuje jako řešení pro budoucnost Evropy vytvářet novou občanskou společnost jako společnost solidární a *samosprávnou*, spojenou s využitím forem *přímé* demokracie. Proti „svobodnému hospodářství“ staví sociální impulsy. Nesouhlasí s podřizováním kultury ekonomice a technice – tvrdí, že reálná ekologie vyžaduje *snížení* zbytečně vysokého životního standardu.

Autor přitom usiluje o zušlechtnění myšlení jako *kultury srdce* – o duchovní obrození lidského „já“.

Zároveň podrobuje kritice myšlenkové a sociální učení hnutí *new age*. Zdá se mu, že příliš podléhá podnětům východní filozofie, již podle něho neodpovídají evropské tradice svobodného individua, nerozplývajícího se v neosobním kosmickém vědomí. Domnívá se, že *new age* je kontaminováno též „materialistickou“ vědou, jako je např. systémová nebo holistická teorie. Salman kritizuje v této souvislosti např. genové manipulace, chemizaci lékařství, jadernou energetiku atp. Odmítá různé „techniky“ vůbec včetně technik du-

chovních, jako je např. meditace. Akcentuje svůj *hodnotový konzervativismus*.

Ve zmíněném III. díle shrnuje autor své myšlenky o duchovním poslání střední Evropy. Poukazuje na to, že rostoucí agresivita zejména mládeže, je často ventilem bezmocnosti vůči současným poměrům (s. 177-178). Anglosaské kultury strhávají člověka do „podsvětí“; východní (asijské) jej odtrhávají od reality (s. 179). V prvním případě „já“ víze člověka příliš *k zemi*, ve druhém jej nechává „třkat ve světě kosmických obrazů“ (tamtéž). Salman chápe „já“ jako „nesmrtelné jádro naší osobnosti“ (s. 190).

Společenské instituce musí sloužit rozvoji individua (s. 195). Autor vychází v celém díle z *antroposofie* Rudolfa *Steinera*, jemuž je značně poplatný. (Steiner byl myslitelem 1. poloviny 20. století.) Salman především akceptuje čtyři Steinerovy „sociální prvky“, a sice: a) osvobodit se osvojením institucí; b) chápat dobro všech spolupracujících lidí v tom, že „bude tím větší, čím větší bude odluka mezi prací a příjmem“! (Steiner má na mysli sociální vzájemnost – nezištně se orientovat na práci pro druhé na podkladě reciprocity); c) dovolit druhému, aby vstoupil do mého vědomí a pak jej „uspat“, aby byl proniknut mým vlastním vědomím; d) aplikovat tzv. *sociální trojčlennost* jako autonomní sebesprávu politiky, ekonomiky a kultury. (To je ovšem v současné informálně propojené společnosti zcela nereálné.)

Salman se rovněž pokouší definovat „*sociálnost*“ jako jednání, jehož motivací je duchovní nebo materiální nouze druhého; „*nesociálnost*“ jako uzavírání se do vlastního ega; „*asociálnost*“ jako osvojování si statků jen „pro svou potřebu“ (s. 197).

Autorem jsou dále vyzdvihovány vzájemně si pomáhající skupiny (komunity). Tak se vytvoří „*kulturní souostroví*“ (s. 201), která mohou vést ke *vzkříšení* středoevropských kulturních ideálů (s. 202), a to cestou rovnováhy mezi rozvojem západní vědy a asijskou mystikou (tamtéž). Salman má v úmyslu získat pro spirituální koncepci středoevropské kultury především *mládež*.

Harrie Salman pléduje pro duchovní rozměr člověka. Jeho práce je ovšem prostoupena různými nedostatky, omyly i rozpory. Za nedo-